

TUDATMÓDOSÍTÓ SZEREK ÉS BÜNTETŐJOGI FELELŐSSÉG

A doktori értekezés tézisei

Egedi Anita

Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar
Büntetőjogi és Kriminológiai Tanszék

Témavezető: Dr. Lévay Miklós egyetemi tanár

Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola
vezetője: Dr. Bragyova András egyetemi tanár

Miskolc

2006.

I. Bevezetés

A disszertáció a tudatmódosító szerek használatával kapcsolatos büntetőjogi szabályozás és jogi kontrol egyes lényeges kérdéseit tekinti át. Továbbá vizsgálja a drog- és alkoholpolitika változásait. A történelmi áttekintésen túl koncentrálni azokra a nehézségekre, amelyekkel a jogalkotó és jogalkalmazók megküzdének.

Az emberek vágyanak a boldogságra, ezért sokan közülük tudatmódosító szereket fogyasztanak. De mi a tudatmódosító szer? Elsősorban az alkoholt és kábítószereket értem alatta, de nem foglalkozom az ilyen hatású gyógyszerekkel. Ha kábítószerrel említek azokra az anyagokra gondolok, amelyeket a 2005. évi XXX. törvény definiál annak.

A nyugati civilizáció különböző módon kezeli az alkoholt és kábítószereket habár azok hatásai gyakran hasonlóak. Valójában a kulturális háttér, gazdasági érdekek és politikai szándékok képezik a különbségek okát.

A kutatás céljai:

1. Vizsgálni, hogy miért mutat eltérést az alkohol és kábítószerek megítélése, és hogyan változott az alkohol- és drogpolitika.
2. Vizsgálni, hogy hogyan fejlődtek az alkohol- és drogkontroll jogi eszközei Európa egyes országaiban és az Amerikai Egyesült Államokban.
3. Összehasonlítani az egyes államok korábbi és jelenlegi jogi szövegeit az alábbi szempontok alapján: az első az alkohol hatása alatt elkövetett bűncselekményekért fennálló büntetőjogi felelősség, a második az alkoholfüggő elkövetők kényszergyógyítása, a harmadik a nyilvános részegség, a negyedik az ittas vezetés, végül a kábítószerrel visszaélés. Az összevetés során következetesen ugyanazokra az államokra koncentrálok, habár említek más államokat is, amelyeknek érdekes vagy példaadó szabályozása van. Áttekintem az angol, francia, német, osztrák, észt jogot és alkalmanként hivatkozok Luxemburgia, Svájcra és az Egyesült Államokra.
4. Áttekinteni a témába vágó magyar jogi szabályozás történetét, a joggyakorlat kérdéseit és válaszait.
5. Elemezni a jelenlegi magyar jogot, és a jogszabályi rendelkezések alkalmazását.

Az értekezés első része számba veszi a különböző drogpolitikai megközelítéseket, továbbá az alkoholpolitika változásait és a külső hatásokat, amelyek meghatározzák az államok alkohol- és drogpolitikáját, ezek az Európai Unió, a WHO és az ENSZ kábítószer egyezményei. A kábítószer-jogalkotás és az alkohol-prohibíciós szabályok fejlődésének tanulságait az USA megoldásain keresztül mutatom be.

A második fejezet egyes kiválasztott országok, illetve Magyarország szabályozásának

történetéről szól.

Az első alfejezet nemzetközi áttekintés, ami néhány jelentősebb témára koncentrál. Az első a drog- és alkoholpolitika, itt kerül kifejtésre Anglia és USA érdekes alkoholkontrolljának története, majd leírom hogyan befolyásolták az állami politikákat a nemzetközi kábítószer ellenőrző egyezmények. A második téma a nyilvános részegség elleni küzdelem, aminek hosszú hagyománya van Angliában és Az Egyesült Államokban. A harmadik téma az ittas vezetés és a skandináv modell. Végül a kábítószer-bűncselekmények. A kábítószer elleni harc extrém példákat mutat Európán és Amerikán kívül.

A második alfejezet összegzi az ittaság miatt beszámíthatatlan állapotban bűncselekményt elkövetők büntetőjogi felelősségére vonatkozó magyar büntetőjogi szabályok fejlődését. A Csemegi-kódex alapján, ha valaki beszámíthatatlan állapotban követ el bűncselekményt, mentesül a büntetőjogi felelősség alól jóllehet saját hibájából részegedett le. 1948-ban egy *sui generis* tényállást fogadtak el, de a jogi gyakorlat elégedetlen volt vele az enyhesége miatt. A *sui generis* tényállást módosították és kiegészítették a szándékos *actio libera in causával*, ami azt jelenti, hogy az, aki azért ittasodik le, hogy bűncselekményt kövessen el, az büntetőjogilag úgy felel mintha beszámítható lett volna.

A nyilvános részegséget a Kihágási büntető törvénykönyv büntette, manapság ez sem nem bűncselekmény sem nem szabálysértés.

A harmadik fejezetben található a hatályos jogszabályok összehasonlító vizsgálata. Az első alfejezet annak leírására van szentelve, hogy hogyan csökkent az alkohol-előállítás, kis- és nagykereskedelem feletti kontroll. Ilyenformán az alkohol-kínálatot szűkítő alkoholpolitika veszített az erejéből a fogyasztói társadalom és a szabad piac fontossága miatt.

Háromféle szabályozás van a kontinentális jogban az ittaság folytán beszámíthatatlan elkövetők által elkövetett bűncselekmények kapcsán. Az első megoldás nem vizsgálja miért beszámíthatatlan az elkövető, így az ittas elkövető sem vonható felelősségre. A német büntető törvénykönyv szerint, ha az elkövetőnek korlátozott volt a beszámítási képessége, akkor a 49. szakasz értelmében a büntetést enyhíteni lehet. 2003 előtt a bíróság egy esetben mellőzte az enyhítést, amikor az elkövetőnek előre kellett látnia, hogy bűncselekményt fog elkövetni az ittasága miatt. A bíróságok 2003 óta hozott ítéletei eredményeképpen a 49. szakasz alkalmazása csak lehetőség, az összes körülmény mérlegelése mellett.

A második megoldás ugyanúgy üldözi az ittaság miatt beszámíthatatlan elkövetőt, mintha beszámítható lenne. A magyar Büntető Törvénykönyv 1961 óta követi a szabályozás ezen típusát, ahogy az észt Btk. is.

A harmadik az ittaság miatti beszámíthatatlanságot speciálisan kezeli. Például a luxemburgi büntetőjog szerint az elkövetőt gondatlan bűncselekményért ítélik el a szándékos helyett, feltéve ha az büntetendő. Néhány ország az ittaságot bünteti. Az osztrák jog *sui generis* tényállást alkalmaz, a svájci ezt kombinálja a szándékos *actio libera in causával*.

A jelenlegi magyar szabályok értékelése során a *sui generis* tényállás mellett érvelek, mert ez összeegyeztethető a büntetőjogi dogmatikával.

A következőkben az értekezés azt vizsgálja miért alkalmazhatatlan a kábítószer hatása alatti járművezetéssel kapcsolatos tényállás. Áttekinti, hogy mit kellene tenni a bizonyítási eljárásban, hogy alkalmazható legyen ez a tényállás.

A kábítószerrel visszaéléssel foglalkozó rész a jogértelmezés, a minősítés, és a

büntetőeljárási bizonyítás nehézségeit mutatja be.

A negyedik fejezet röviden összegzi a legfontosabb gondolatokat és az utolsó részt a javaslatoknak szenteltem.

II. Vizsgálatok, az anyaggyűjtés módszere, források feltárása, felhasználása

A kutatás kezdetén a kábítószer-bűncselekmények álltak az érdeklődésem középpontjában, majd kitérőt tettem az ittas járművezetés területére. Végül az ittas állapotra vonatkozó büntetőjogi szabályokat vizsgáltam.

Az anyaggyűjtés kiterjedt a hazai és külföldi hatályos joganyagra, és a korábbi szabályokra. A jogrendszerek René David-féle csoportosítása szerint az értekezés vizsgálta a common law-n belül az angol és amerikai szabályokat. Franciaország került említésre a római-germán jogcsaládból, hivatkoztam Luxemburgra, ha annak speciális szabályai szükségessé tették. Németország, Ausztria, Svájc a germanista jogkörhöz tartozik. A magyar jogfejlődésre gyakorolt erős befolyás miatt szükséges bemutatni ezen államok büntetőjogát. Például: a svájci jog szolgált mintául az 1948-as magyar sui generis tényálláshoz. Továbbá érdemes bemutatni a kényszergyógyítással kapcsolatos alapos svájci szabályozást. A volt szocialista államok közül egy kis országot választottam. Észtországnak nemcsak a rendszerváltással kellett megküzdeni, hanem a szovjet tagállami múltjával is. A nehézségek ellenére Észtország mára uniós taggá vált, a szabályozása sok szempontból hasonlít a magyarra, de egyes területeken túl is halad rajta.

A tételes jogi források feldolgozása történeti, dogmatikai és összehasonlító jogi szempontból történt. Bemutatásra került a jogalkotás társadalmi környezete, indítékai, a hozzá fűzött remények és néhány törvény miniszteri indokolása.

A tételes joganyag hatékonyságát a gyakorlat fényében lehet megállapítani, ezért a joggyakorlatot is vizsgáltam.

A magyar joganyag bemutatásakor szándékomban állt a megszerzett tudást a jogértelmezési, minősítési és bizonyítási problémák megoldására felhasználni, amelyek a gyakorlat során merülnek fel. Ez a munka szerette volna feloldani a dogmatika és kriminálpolitika közötti, ittas elkövetőkkel kapcsolatos, ellentétet.

III. Az eredmények rövid összefoglalása, hasznosítási lehetőségek

A PhD értekezés legfontosabb következtetései az alábbiakban összegezhető. A szabályozások legfontosabb célja a fogyasztás befolyásolása, de a büntetőjognak a végső eszköznek kell lennie mind az alkohol mind a kábítószeres vonatkozásában. Erre a jogalkotó többnyire tekintettel van, így a jogszabályok széles körét alkotja meg a tudatmódosító szerek ellenőrzésére. Az élet minden területét túlságosan áthatja a drogkontroll szabályozás, másrészt az alkoholkontroll intézkedések gyengék és gyakran nem hajtják végre azokat, különösen ha ellentétesek a gazdasági érdekekkel.

A vizsgált nyugati-civilizációhoz tartozó államok többsége megfogalmazta az alkohol- és drogpolitikáját, ebben segítséget nyújt nekik az ENSZ, WHO, valamint az Európai Unió tagállamait az EU is befolyásolja.

A büntetőjogi eszközök taglalásakor áttekintettem az ittas állapotban elkövetett bűncselekményekért fennálló büntetőjogi felelősséggel kapcsolatos megoldásokat a common law-ban és a római-germán jogban feltűnt hasonló kérdésekre adott válaszokat. Az utóbbi alapján arra jutottam, hogy a dogmatikának és kriminálpolitikának közös nevezőre kellene jutni az ittas állapotban elkövetett bűncselekményekre vonatkozólag.

A szenvedélybeteg elkövetők kényszergyógyítása mellőzhetetlen, ezt a büntetőjogi intézkedést a 6 hónapot meghaladó letöltendő szabadságvesztés mellett lehet alkalmazni Magyarországon. A szenvedélybeteg fogva tartott korábbi életmódját nem lehet fenntartani, ezért praktikus, ha függő elítélteknek ilyen módon segítséget nyújtanak, még akkor is, ha ők nem akarnak meggyógyulni. A bíróság elrendelhet pártfogó felügyeletet, amikor próbára bocsátást, feltételes szabadságra bocsátást, vagy vádemelés elhalasztását alkalmaz. Ebben az esetben az ítélet a vádlott hozzájárulásával előírhatja a kezelésen részvételt magatartási szabályként. A fenti intézkedéssel alkoholisták esetében is gyakrabban kellene élni.

Nem volna helyes, ha a büntetőjog üldözné a nyilvános részegséget Magyarországon, az alkoholfogyasztás jelenlegi jogi környezete miatt. Másrészt a magatehetetlen emberekről gondoskodni kell. Ez alapvető kötelesség. Annak nincs jelentősége, hogy ez a rendőrség vagy más feladata az a lényeg, hogy az ittas egyének megfelelő ellátást kaphassanak még akkor is, ha orvosi beavatkozásra van szükségük.

Az ittas vezetéssel kapcsolatos jogalkotás célja az ittas vezetés okozta balesetek, sérülések és halálesetek számának csökkentése. Egy sikeres ittas vezetéssel kapcsolatos stratégia megkívánja a gyakori és véletlenszerű közúti ellenőrzést. A kábítószer hatása alatti vezetést is büntetni kell. Az egyszerűbb bizonyítás érdekében a szakértőknek meg kellene határozni a biztonságos vezetéshez szükséges fizikális és mentális képességeket és a klinikai vizsgálat módszerét.

A magyar szabályozással kapcsolatos javaslataim a következők:

1. 2003-ban született, két program – a társadalmi bűnmegelőzés nemzeti programja, és az Egészség Évtizedének Nemzeti Programja – ezek alkoholproblémával foglalkozó részeit széleskörűen ismertté kellene tenni. Általában többet kellene beszélni az alkoholizmusról, és a felelőtlen alkoholfogyasztás következményeiről. A cél olyan közmegítélés kialakítása, ami egyforma fontosságot tulajdonít a különböző szenvedélybetegségeknek. Az alkoholkontroll-szabályok végrehajtására kellene hangsúlyt helyezni. A kábítószerekkel kapcsolatos szabályalkotástól pedig, távol kellene tartani a politikai, ideológiai hiedelmeket. Ezt nagyon nehéz megvalósítani, mert a politikai befolyás jelenléte világjelenség.

Továbbá a kábítószer-rendészeti szabályokat áttekinthetőbbé kellene tenni, és a Büntető Törvénykönyvvel össze kellene hangolni. Erre az 54/2004. (XII.13.) AB határozat hívta fel a Parlamentet.

2. Az alkoholista és kábítószerfüggő elkövetőkkel szemben alkalmazható gyógyító jellegű büntetőjogi szankcióknak, két nagy csoportja van. Az egyik a 6 hónapot meghaladó végrehajtandó szabadságvesztés mellett alkalmazható kényszergyógyítás (ez csak az alkoholistákkal szemben szabható ki). A másik azon esetek köre, amikor pártfogó felügyeletet rendelnek el, és magatartási szabály előírásával reagál a bíróság a

szenvedélybetegség fennállására. A jogalkalmazásnak tág mozgástere van, amit jól ki kellene használni. Például a jelenleg hatályos Btk. lehetővé teszi, hogy az el nem terelhető kábítószerfüggővel szemben a bíróság kezelést írjon elő pártfogó felügyelet magatartási szabályaként a feltételes szabadsága vagy felfüggesztett szabadságvesztése idejére (természetesen, ha az elkövető hozzájárul ahhoz). Lehetséges az is, hogy - a kábítószerrel visszaélés egyes eseteiben alkalmazandó vádhalasztás analógiájára – az ügyész kezelést írjon elő az alkoholisták elkövetőivel szemben a vádemelés elhalasztása mellett.

3. Az ittas állapotban bűncselekményt elkövetők büntetőjogi felelősségével kapcsolatban az a véleményem, hogy nem szükséges a bűnösségi elv kikerülése, a beszámítási képesség hiányának figyelmen kívül hagyása pedig, elfogadhatatlan. Az 1948-as tényállást kellett volna a kriminálpolitika igényeinek megfelelően alakítani. Például így: aki önhibából beszámítási képességet kizáró ittas állapotba helyezi magát, amely állapot eredményeképpen bűncselekményt követ el, az vétséget valósít meg. Súlyosabban minősülhetne, ha súlyosabb eredmény következik be, vagyis büntetett miatt kellene felelősségre vonni az elkövetőt, ha az elkövetett „alapcselekmény” is az. Ilyen esetben az elkövetett bűncselekmény büntetési tételeit kellene alkalmazni a büntetés kiszabásakor. Amennyiben ugyanazon öntudatlan ittaság következtében több bűncselekmény valósul meg, akkor az „alapcselekmények” büntetési tételei alapulvételével a halmazati szabályok szerint kellene a büntetést kiszabni.

Hangsúlyozni szeretném a felelősségre vonás alapja a veszélyes leittasodás, a megvalósított „alapcselekmény” az eredmény, a súlyosabban minősülő eseteket és azok büntetési tételeit az „alapcselekmény” súlyához igazítottan kellene megfogalmazni. Mindez persze akkor lenne alkalmazható, ha a leittasodás előtt fennállt a beszámítási képesség.

A beszámítási képesség valamennyi bűnösségfogalomnál szerepet kapott: vagy mint előfeltétel vagy mint a fogalom alkotórésze. Bármerre is fejlődik a dogmatika, a bűnösség fogalma, a beszámítási képességet mindig vizsgálni kellene. A fenti javaslat azt a célt szolgálja, hogy csak akkor lehessen büntetni az elkövetőt, ha beszámítási képességgel rendelkezik.

4. A Btk. 188.§-át módosították 1998-ban, innentől kezdve az említett tényállás nem csak a szeszestől befolyásolt állapotban járművet vezetőket bünteti, hanem a vezetési képességet csökkentő egyéb szer befolyása alatt állókat is. Az ittas járművezetésnél bevált a skandináv megoldás (0,8 ezrelékes határ), de a vezetési képességet hátrányosan befolyásoló más szer kapcsán nincs egy abszolút határ, ezáltal bizonyítási nehézségek merülnek fel. A különböző kábítószernek különböző hatása van és nincs egy általános határ, ami alatt a vezető mindig alkalmatlan a jármű vezetésére. Vagyis ha a törvény a kábítószerrel önként előidézett csökkentett vezetési képesség mellett vállalt vezetést akarja büntetni, az 1998-as módosítás alkalmazhatatlan. A szakemberek két megoldási lehetőséget vetnek fel. Az egyik a zéró tolerancia. Ez valójában azt jelenti, hogy a vezető bűnös és büntetendő, ha a vérmintában kimutatják a kábítószeret, de ebben az esetben vizsgálni kellene a kábítószer-fogyasztás kettős büntetésének problémáját.

A másik megoldás ragaszkodik ahhoz, hogy a kábítószer jelenléte nem elegendő, kell az elkövető befolyás alatt állása, tehát a vezetési képesség tényleges csökkenése. A büntetőeljárást egyszerűbbé tenné, ha a szakértők meghatároznák a biztonságos vezetéshez szükséges alapvető fizikális és mentális képességeket és a klinikai vizsgálat módszerét,

emellett továbbra is ki kellene mutatni a testnedvekből a különböző tiltott szereket.

5. A következőkben összegzem a kábítószerrel visszaéléssel kapcsolatos lényeges javaslataimat. Mindenek előtt a joggyakorlatnak egy állandó szabályozásra van szükség. A jogalkalmazásnak mellőzni kellene az elkövető által elfogyasztott kábítószer-mennyiségek összegezését. Valójában a gyanúsított gyakran nem emlékszik arra, hogy mennyi kábítószerrel fogyasztott a múltban. Ráadásul, aki hosszú ideje fogyaszt kábítószerrel anélkül, hogy függővé válna, elveszíti az elterelés lehetőségét, ezért elfogadhatatlan az elfogyasztott, egyszerre soha együtt nem volt anyag összegezése. El kellene fogadni, hogy a külön szakaszokba helyezett elkövetési magatartások, ha különböző kábítószerekre követik el őket, nem vonhatók természetes egységbe. Így a bíróság nem minősítheti jelentős mennyiségre elkövetett átadásnak a cselekményt, amikor az elkövető csekély mennyiséget átadott egyik típusú drogból és jelentős mennyiséget természetett másik kábítószerből. Két rendbeli cselekményt kell megállapítani.

Ha kábítószer-függő elkövető meríti ki a 282/B §-t vagyis például iskolában ad el drogot, akkor nem a 282/C§ szerint kell büntetni, hanem a 282/B§ szerint.

A Btk. 282/B § kapcsán a törvénynek a korábbi megoldást kellene alkalmazni, vagyis az alábbi lenne egyértelmű megfogalmazás: súlyosabban minősül a cselekmény, ha 18. életévét betöltött személy 18. életévét be nem töltött személyt von be, vagy az elkövetés folytán ilyen személy jut kábítószerhez.

Az eredmények hasznosítása

Az anyaggyűjtés különböző stádiumaiban az értekezés témaköréhez kapcsolódó publikációk készültek 2002 óta.

A kutatás eredményeit felhasználtam a Nemzeti Drog Fókuszpontnak írt tanulmányomban 2004-ben, melynek címe „Az elterelés sajátos adatgyűjtési igényeinek áttekintése a nemzetközi gyakorlat alapján”.

A PhD értekezés alkoholpolitikával és az alkoholtól befolyásolt állapotban elkövetett bűncselekményekért fennálló büntetőjogi felelősséggel foglalkozó részei az alábbi kutatás 3. számú alprojektje eredményeinek felhasználásával készültek: „Alkoholfogyasztással összefüggő kriminológiai problémák komplex vizsgálata” című, a Nemzeti Kutatási és Technológiai Hivatal által támogatott kutatási program („Pigmalion Program”, azonosító szám: 5-052-04). A 3. számú alprogram címe: „Az alkohol szerepe az erőszakos és garázda bűncselekmények elkövetésében”.

A jövőben a gyakorlati munkám során tudom kamatoztatni a tudásomat.

IV. A munka témaköréből készült publikációk jegyzéke

1. A kábítószerrel visszaéléssel kapcsolatos egyes alkotmányjogi kérdések in: Stipta István (szerk.) Miskolci Doktoranduszok Jogtudományi Tanulmányai Miskolci Egyetem, Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola – Bíbor Kiadó, Miskolc 2002. 191-218.o.
2. Az amerikai szesztilalom in: „Doktoranduszok Fóruma” tanulmánykötet Miskolci

Egyetem ÁJK, Deák Ferenc Doktori Iskola, Miskolc 2002. 68-73.o.

3. Az egészségügyi ellátás a bv.-ben és a nemzetközi elvárások, különös tekintettel a kábítószerfüggő fogva tartottakra, in: Stipta István (szerk.) Miskolci Doktoranduszok Jogtudományi Tanulmányai, Miskolci Egyetem, Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola – Bíbor Kiadó, Miskolc 2002. 187-208.o.
4. A kábítószer-bűncselekményekkel kapcsolatos büntetőeljárások az Emberi Jogok Európai Bíróságának döntései tükrében in: „Doktoranduszok Fóruma” tanulmánykötet Miskolci Egyetem ÁJK, Deák Ferenc Doktori Iskola – Novotni Alapítvány, Miskolc 2003. 88-93.o.
5. Kábítószer és büntetőjogi szabályozás az Európai Unióban és az egyes tagállamokban in: Stipta István (szerk.) Miskolci Doktoranduszok Jogtudományi Tanulmányai, Miskolci Egyetem, Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola – Bíbor Kiadó, Miskolc 2003. 119-156.o.
6. Fight against drug on international level in: Stipta István (szerk.) Miskolci Doktoranduszok Jogtudományi Tanulmányai, Miskolci Egyetem, Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola – Bíbor Kiadó, Miskolc 2004. 71-95.o.
7. Ittas vagy bódult állapotban történő járművezetés az Európai Unió országaiban in: Stipta István (szerk.) Miskolci Doktoranduszok Jogtudományi Tanulmányai, Miskolci Egyetem, Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola – Bíbor Kiadó, Miskolc 2005. 143-165.o.
8. Kábítószer-politika az Európai Unióban és a magyar jogharmonizáció in: Ügyészek Lapja 2004/2 57-67.o.
9. Felelősség az ittas állapotban elkövetett bűncselekményekért in: Collega 2005. december 12-16.o.
10. Büntetőjogi felelősség ittas állapotban in: Psychiatria Hungarica, 2006, 21 30-44.o.